

Røyke eller ikke røyke – sigaretter eller rullings?

Knut Reidar Wangen

I internasjonal målestokk har forbruket av rullings vært uvanlig høyt i Norge. Fabrikkfremstilte og hjemmerullede sigaretter har hatt ulik avgiftsats, noe som har bidratt til å forsterke forskjellene i utsalgspris. Likevel kan internasjonale studier tyde på at det er liten grad av prisdrevet substitusjon mellom disse tobakkstypene. Tre studier av norske husholdninger for årene 1975-1994 finner imidlertid sterke substitusjonseffekter. Disse studiene benytter detaljerte husholdningsdata i motsetning til de internasjonale studiene, som benytter aggregerte tall på nasjonalt nivå. Fra midten av nittitallet har avgiften på tobakkstypene blitt likere. Samtidig har omsetningen av rullings falt sterkt, mens samlet omsetning av ferdigsigaretter er nærmest uendret.

Innledning

Internasjonale studier finner at forbrukerne i liten grad er motivert av priser når de velger mellom ferdigsigaretter og rullings. Dette er ganske overraskende. Nyere norske undersøkelser, basert på mer detaljerte data og nyutviklede metoder, tyder imidlertid på at sammensetningen av tobakksforbruket faktisk er drevet av priser. Prisene har indirekte effekter ved at de påvirker hvordan husholdningene tilpasser seg til andre variable, blant annet husholdningsinntekt og antall husholdningsmedlemmer.

Inntil nylig var mer enn halvparten av alle sigaretter som ble røykt i Norge hjemmerullede. Rullingsens andel av total røyketobakk var i følge WHO (1997) blant de høyeste i verden, mens andelen røykere i befolkningen var forholdsvis lik det en finner i andre land. De norske tobakksavgiftene er, og har vært, høye etter internasjonal målestokk. Forskjeller i avgiftssatsene for ferdigsigaretter og rulleto-bakk har bidratt til å øke ulikheten i utsalgspris for de to tobakkstypene. Ut fra disse opplysningene er det grunn til å tro at mange norske forbrukere har valgt å røyke rullings heller enn å la være å røyke, og at de har gjort dette i høyere grad enn forbrukere i land med annen avgiftspolitik.

Oversiktsarbeidet til Chaloupka and Warner (2000, s. 1564-1565) nevner fire studier som behandler pris-drevet substitusjon mellom ferdigsigaretter og andre typer røyketobakk (rulle- og pipetobakk): Thompson og McLeod (1975), Leu (1984) og Pekurinen (1989,1991). Pekurinen, som bruker finske data, fant

statistisk signifikante substitusjonseffekter, Thompson og McLeod fant små substitusjonseffekter i kanadiske data, mens Leu fant statistisk insignifikante substitusjonseffekter i sveitsiske data. Siden alle typer tobakk inneholder nikotin er disse litt svake resultatene ganske overraskende. Fra disse internasjonale studiene kan det se ut til at rullingsens popularitet i Norge må skyldes andre forhold enn bare at den er billigere enn ferdigsigaretten.

Tre studier av norske husholdninger for årene 1975-1994, Wangen og Aasness (2002) og Wangen og Biørn (2001a, b), kommer frem til andre konklusjoner. Prisene på alternativene har stor betydning for hva en velger å røyke, men viktige effekter av prisene observeres indirekte gjennom virkninger av andre variable. Litt forenklet kan man si at husholdningsgrupper med lav inntekt per husholdningsmedlem i høyere grad velger rullings enn ferdigsigaretter, sammenlignet med husholdningsgrupper med høyere inntekt per husholdningsmedlem. De internasjonale studiene bruker imidlertid aggregerte per capita data, og fordi demografisk sammensetning og inntektsfordeling i et land endres ganske langsomt vil aggregering viske ut mye av atferden på mikronivå. Konklusjonene i de tre norske undersøkelsene understøttes ved at omsetningen av rulleto-bakk har falt i tiden etter 1994 mens avgiften og ut-salgsprisen for de to tobakkstypene ble likere.

Røykemønstre funnet i norske forbruksundersøkelser

Det skal her gis en presentasjon av hovedresultatene i de tre norske empiriske studier av sammensetningen av tobakksforbruket nevnt i innledningen. Hoveddelen av datagrunnlaget til de tre studiene er hentet fra Forbruksundersøkelsene for perioden 1975-1994. Forbruksundersøkelsene gjennomføres av Statistisk sentralbyrå og består hovedsakelig i at tilfeldig valgte

Knut Reidar Wangen er forsker ved Gruppe for skatt, fordeling og konsumentatferd (knut.reidar.wangen@ssb.no)

husholdninger fører detaljert regnskap i en to-ukersperiode. Utgifter til varer med lav kjøpshyppighet, for eksempel enkelte varige forbruksvarer, rapporteres i årlige intervjuer. Datasettet er et roterende panel der en andel av husholdningene er observert to ganger, med ett års mellomrom, mens hoveddelen av husholdningene er observert kun en gang. I alt er det mer en 26000 observasjoner fra drøye 22000 husholdninger. Forbruksundersøkelsene er en verdifull kilde til informasjon fordi dataene i stor grad er sammenlignbare over en forholdsvis lang innsamlingsperiode. Hovedformålet med Forbruksundersøkelsene er å skaffe gjennomsnittstall for befolkningen totalt (eventuelt enkelte undergrupper) for blant annet å beregne vekter til konsumprisindeksen. Når man tar utgangspunkt i husholdningsobservasjonene i Forbruksundersøkelsene, bruker man dataene på en mer krevende måte enn om man ser på gjennomsnittstall. Både i beregningsmetoder og tolkninger av resultater må man ta hensyn til dette. Prisdatabasene er basert på nasjonale konsumprisindekser, og det er derfor ikke tatt hensyn til regionale forskjeller i pris. Inntil 1991 var det imidlertid liten regional prisvariasjon for tobakk, slik at bruken av konsumprisindekser var en rimelig forenkling.

Det er utvilsomt en rekke forhold som påvirker om husholdningene røyker, og eventuelt hva de røyker. Noen slike forhold er forsøkt tatt hensyn til i andre og tredje undersøkelse. Både kjennetegn ved husholdningenes hovedinntektstaker samt geografisk bosted ser ut til å ha betydning, men av fremstillingsmessige hensyn blir ikke resultatene presentert nærmere her. Det finnes også andre variable som kan være relevante, men som er utelatt fra analysene av ulike årsaker, blant annet utdanning, yrke, sosial tilhørighet og forskjeller i smak. En fordel med å observere de samme husholdningene flere ganger er at det finnes metoder for å ta hensyn til slike utelatte variable. En forutsetning for dette er at de uobserverte kjennetegnene ved husholdningene er konstante. For enkelte uobserverte variable kan dette virke rimelig: Dersom personene i en husholdning ikke røyker på grunn av sin religiøse tilknytning, så vil dette antagelig gjelde i alle periodene husholdningen er observert. Slike husholdninger oppfører seg systematisk forskjellig fra husholdninger som er observasjonsmessig like, og dette finnes det metoder for å fange opp. Dersom man ikke observerte noen husholdninger i flere perioder, ville det vært umulig å skille denne typen systematisk variasjon fra annen tilfeldig variasjon. Begge undersøkelsene finner at uobserverte variable forårsaker betydelig systematisk variasjon, men uten mer informasjon er det imidlertid ikke mulig å bestemme nærmere hvilke variable som har betydning. For tobakk kan man imidlertid forvente at husholdningenes tidligere røykevaner er en viktig forklaringsfaktor for husholdningenes røykevaner i dag. Dette skyldes dels at tobakk er vanedannende, eller avhengighetsskapende, men også at (voksne) røykfrie personer har en tendens til å forbli røykfrie. For en kort observasjonsperiode, som her,

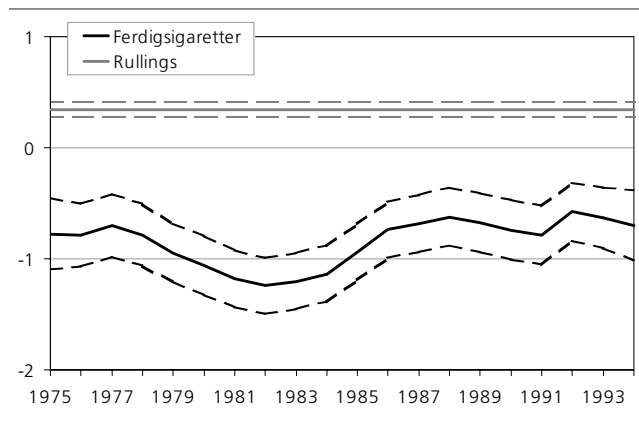
kan det være rimelig å betrakte tidligere røykevaner som en konstant, mens det vil opplagt være urimelig dersom hver husholdning ble observert i mange år.

Inntekts-, barn- og voksenelastisiteter

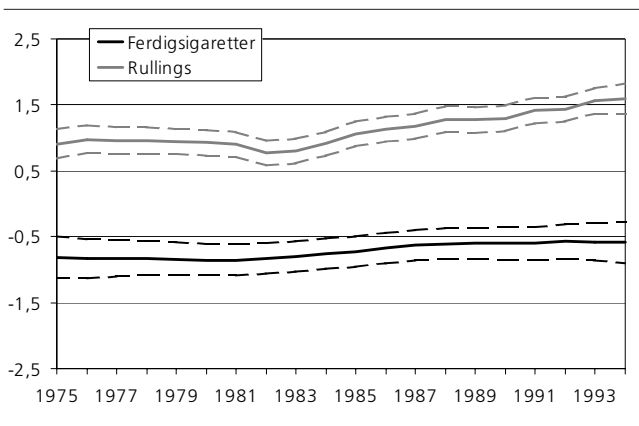
Vi skal se litt nærmere på hver av de tre analysene. I den første undersøkelsen, Wangen og Aasness (2002), er forbruket til hver av de to tobakkstypene forklart ved inntekt, antall barn og antall voksne. Datasettet deles opp i enkeltår slik at det er mulig å se hvordan sammenhengen mellom variablene endres over tid.

Av de tre undersøkelsene er kanskje denne den enkleste å tolke: Forbruket av de to tobakkstypene forklares ved hjelp av inntekt, antall barn under 16 år og antall voksne. Hovedformålet er å beregne elastisiteter for hver av disse variablene. Inntektselastisiteten gir et mål på hvor mange prosent forbruket av en type tobakk endres dersom inntekten økes med en prosent, gitt at øvrige variable holdes konstante. Tolkningen av barn- og voksenelastisiteter uttrykker graden av respons for endringer i henholdsvis antall barn og antall voksne, og er noe annerledes enn inntektselastisiteten siden en prosents økning i antall barn eller antall voksne sjelden gir mening for enkelthusholdninger. Alle andre mulige forklaringsvariable, som priser, reklameforbud for tobakk, restriksjoner på røyking, kjønn, alder og utdanning er utelatt fra analysen. Endringer i disse utelatte variablene påvirker imidlertid de beregnede elastisitetene og man bør ta hensyn til dette når man tolker resultatene. En fordel med denne tilsynelatende grove fremgangsmåten er at man på en enkel måte får undersøkt hvordan sammensetningen av tobakksforbruket varierer mellom husholdninger med ulik størrelse eller inntekt. I økonomiske analyser er man vanligvis opptatt av hvordan sammensetningen av forbruket avhenger av prisene, mens effekter av antall husholdningsmedlemmer og andre kjennetegn er av mer underordnet interesse. Prisene kan imidlertid ha indirekte effekter via andre variable. En enkel og generelt rimelig forutsetning er at når det finnes to nære alternative forbruksvarer vil fattige husholdninger konsumere forholdsvis mer av det billigste alternativet enn av det dyreste, sammenlignet med rikere husholdninger. Hvis antagelsen er riktig har prisene ulik effekt på fattige og rike husholdninger. Variable som klassifiserer fattige og rike husholdninger kan i den forstand opptre som indirekte priskefekteer.

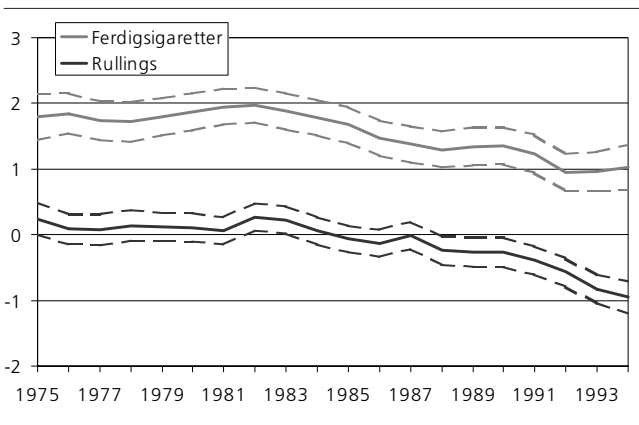
Ved hjelp av variablene inntekt, antall barn og antall voksne kan man definere hva som menes med «rike» og «fattige» husholdninger på tre forskjellige måter. Husholdning k er relativt fattigere enn husholdning r hvis; a) husholdning k har en lavere inntekt og det samme (eller større) antall barn og antall voksne; b) husholdning k har et større antall barn og det samme (eller større) antall voksne og samme (eller lavere) inntekt; c) husholdning k har et større antall voksne og det samme (eller større) antall barn og samme

Figur 1. Barneelastisiteter og 95% konfidensintervall, 1975-1994

Kilde: Wangen og Aasness (2002).

Figur 2. Voksenelastisiteter og 95% konfidensintervall, 1975-1994

Kilde: Wangen og Aasness (2002).

Figur 3. Inntektselastisiteter og 95% konfidensintervall, 1975-1994

Kilde: Wangen og Aasness (2002).

(eller lavere) inntekt. For gitt antall barn og antall voksne vil inntektselastisiteten for sigaretter være større enn for rullings. Dette fordi husholdningene blir rikere når inntekten øker, og når de blir rikere ønsker de å bruke forholdsvis mer av det dyreste alternativet. Tilsvarende kan man argumentere for at barn- og voksenelastisitetene vil være lavere for ferdigsigaretter enn for rulletobakk, fordi husholdninger med en gitt inntekt er fattigere jo flere husholdningsmedlemmer den har, og dermed bruker forholdsvis mer på rullings enn på ferdigsigaretter.

Figurene 1-3 viser resultatene fra den første undersøkelsen. Barneelastisiteten for rullings er høyere enn for ferdigsigaretter, henholdsvis 0,3 og rundt -0,8. Husholdninger med barn har altså en tendens til å røyke mer rullings og mindre ferdigsigaretter enn husholdninger uten barn (når inntekten og antall voksne er det samme). Den bakenforliggende mekanismen er, etter tolkningen gitt ovenfor, at husholdninger med barn er fattigere enn husholdninger uten barn (når antall voksne og husholdningsinntekten er like).¹ Voksenelastisitetene gir tilsvarende konklusjoner. Voksenelastisiteten er høyere for rullings enn for ferdigsigaretter, henholdsvis rundt 1,1 og rundt -0,7. Inntektselastisitetene er også forskjellige, med om lag 1,5 for ferdigsigaretter og -0,1 for rullings. Legg også merke til at inntektselastisitetene for både ferdigsigaretter og rullings tenderer til å synke over tid.

Priselastisiteter

I den andre undersøkelsen, Wangen og Biørn (2001a), forklares forbruket av de to tobakkstypene ved hjelp husholdningssammensetning og inntekt, i tillegg til priser for begge tobakkstypene. Det benyttes en finere inndeling av antall voksne i husholdningen enn i den første undersøkelsen.

Beregnete pris- og inntektselastisiteter er gjengitt i tabell 1. For inntektselastisitetene er mønsteret i overensstemmelse med den første undersøkelsen, selv om tallverdiene er noe forskjellige: Inntektselastisiteten for ferdigsigaretter er vesentlig større enn for rullings, henholdsvis 1,23 og 0,03. Tolkningen er også her at husholdningene ønsker å røyke mer når inntekten øker, og at de i større grad får råd til å velge ferdigsigaretter, som er det dyreste alternativet

Tabell 1. Pris og inntektselastisiteter

	Ferdigsigaretter		Rullings	
	Elastisitet	Standardavvik	Elastisitet	Standardavvik
Inntekt	1,230	0,033	0,031	0,019
Pris ferdigsig	-1,700	0,806	0,788	0,498
Pris rullings	0,825	0,677	-0,829	0,419

Kilde: Wangen og Biørn (2001a).

¹ Tolkningen er altså ikke at barn foretrekker rullings!

Tabell 2. Demografiske koeffisienter og standardavvik

	Alle husholdninger				Røykere			
	Ferdigsigaretter		Rullings		Ferdigsigaretter		Rullings	
	Koeffisient	Standardavvik	Koeffisient	Standardavvik	Koeffisient	Standardavvik	Koeffisient	Standardavvik
0-15år	-0,881	0,076	-0,153	0,060	-1,121	0,131	0,121	0,094
16-30år	0,217	0,090	1,239	0,071	-0,399	0,154	1,233	0,111
31-60år	0,135	0,114	1,910	0,089	-0,699	0,204	2,269	0,147
61år <	0,121	0,173	0,758	0,136	-0,524	0,334	0,926	0,240

Kilde: Wangen og Biørn (2001a).

Tabell 3. Partiellderiverte av valgsannsynlighetene

	Alle husholdninger				Røykere			
	Ikke-røyk		Ferdigsigaretter		Rullings		Begge typer	
	Elastisitet	Standardavvik	Elastisitet	Standardavvik	Elastisitet	Standardavvik	Elastisitet	Standardavvik
Inntekt	-0,133	0,036	0,116	0,009	-0,091	0,021	0,108	0,011
Pris ferdigsig.	-0,449	0,482	-0,049	0,125	0,522	0,267	-0,024	0,158
Pris rullings	0,490	0,406	0,005	0,104	-0,487	0,223	-0,008	0,134
0-15år	0,105	0,016	-0,032	0,004	-0,034	0,009	-0,039	0,005
16-30år	-0,239	0,021	0,033	0,005	0,121	0,011	0,086	0,007
31-60år	-0,366	0,030	0,044	0,007	0,204	0,016	0,118	0,009
61år <	-0,270	0,041	0,048	0,011	0,138	0,022	0,085	0,013

Kilde: Wangen og Biørn (2001a).

Man kan forvente at prisen på ferdigsigaretter har betydning både for forbruket av ferdigsigaretter, men også for forbruket av rullings. Dersom prisen på ferdigsigaretter øker med en prosent tyder resultatene i tabell 1 på at forbruket av ferdigsigaretter vil reduseres med 1,7 prosent, mens forbruket av rullings vil øke med 0,79 prosent. Tilsvarende vil en prosent økning i prisen på rullings føre til en reduksjon av forbruket av rullings med 0,83 prosent og en omtrent lik økning i forbruket av ferdigsigaretter. Tallverdiene bør tolkes med en viss forsiktighet: Effekten som prisen på ferdigsigaretter har på forbruket av rullings er ikke statistisk signifikant, og det samme gjelder effekten som prisen på rullings har på forbruket av ferdigsigaretter.

Tabell 2 viser estimerte effekter av antall husholdningsmedlemmer i ulike aldersgrupper. Det er gjengitt beregninger fra to ulike oppsplittinger av datamaterialet, en der alle husholdninger er inkludert og en der kun husholdninger som røyker er med.

I beregningene der alle husholdninger er med, er effekten av antall barn negativ, henholdsvis -0,88 og -0,15 for ferdigsigaretter og rullings. Husholdninger med flere barn røyker altså mindre enn husholdninger med færre barn (med samme inntekt og antall voksne), men reduksjonen er sterkere for ferdigsigaretter. Effektene av de tre kategoriene for antall voksne er alle positive og større for rullings enn for ferdigsigaretter. Husholdninger med flere voksne røyker altså mer enn husholdninger med færre voksne, men økningene er sterkere for rullings enn for ferdigsigaretter.

I beregningene der bare røykere er inkludert finner man tilsvarende mønster, men substitusjonseffektene kommer enda klarere frem. Effekten av antall barn er negativ for ferdigsigaretter, men positiv for rullings.

Røykende husholdninger med flere barn røyker altså mer rullings og mindre ferdigsigaretter enn røykende husholdninger med færre barn. Helt tilsvarende bruker røykende husholdninger med flere voksne mindre ferdigsigaretter og mer rullings enn røykende husholdninger med færre voksne.

Valgsannsynligheter

Tredje og siste undersøkelse, Wangen og Biørn (2001b), bruker samme forklaringsvariable som i den andre, men ser på valgsannsynligheter for fire alternative tilpasninger: (i) ikke røyke; (ii) røyke kun ferdigsigaretter (iii) røyke kun rullings; (iv) røyke både ferdigsigaretter og rullings.

Også her er inntektseffekten større for ferdigsigaretter enn for rullings (som har en negativ inntektseffekt). Bare to av priseffektene er signifikante: En prisøkning for ferdigsigaretter vil øke sannsynligheten for at en husholdning bruker rullings, mens en økt pris på rullings vil redusere denne sannsynligheten. Prisen på ferdigsigaretter er beregnet til å ha en negativ effekt på sannsynligheten for å ikke røyke, dvs. at dersom prisen på ferdigsigaretter øker, så faller andelen ikke-røykere. Dette resultatet er både uventet og urimelig, og understreker nødvendigheten av å tolke de statistisk insignifikante estimatene med forsiktighet. Effekten av antall barn er negativ og omtrent den samme for alle tre røykealternativer. Antall voksne i ulike aldersgrupper påvirker rullings i sterkere grad enn ferdigsigaretter, noe som er i tråd med resultatene fra første og andre undersøkelse.

Konklusjon

Resultatene fra undersøkelsene presentert her tyder på at sammensetningen av tobakksforbruket er påvirket av inntekt og husholdningssammensetning. Dette

kan på en enkel måte tolkes som en økonomisk tilpasning drevet av at «fattige» husholdninger oftere velger rullings fremfor ferdigsigaretter, sammenlignet med «rike» husholdninger. Denne mekanismen kan vanskelig oppdages i aggregerte data, og er trolig forklaringen på hvorfor resultatene fra de internasjonale undersøkelsene fant liten grad av substitusjon mellom tobakkstypene.

De estimerte priseffektene har store tallverdier, men flere av dem har betydelig usikkerhet knyttet til seg. Dersom man utelukkende ser på estimerte priseffekter kan man forledes til å tro at prisene ikke har så stor betydning. En medvirkende årsak til usikkerheten i de beregnede priseffektene kan være at prisvariasjonene for tobakkstypene har vært forholdsvis små i perioden som ligger til grunn for de tre undersøkelsene. Husholdningene kan ha terskler i tilpasningen. Slik kan små prisendringer ha liten effekt, mens større prisendringer kan gjøre at terskelverdien passerer og at en helt annen tilpasning velges. Et hypotetisk eksperiment kan kanskje klargjøre poenget: Dersom prisene på de to tobakkstypene ble byttet om ville husholdninger som har valgt tobakkstype ut fra økonomiske vurderinger bytte type. I en slik situasjon ville trolig de direkte priseffektene komme tydeligere frem.

Prisene virker indirekte gjennom variablene for antall husholdningsmedlemmer. Priseffektene kunne i prinsippet blitt rendyrket ved å dele utvalget inn i undergrupper, der alle husholdninger i en undergruppe hadde samme husholdningssammensetning. En vesentlig begrensning ved en slik fremgangsmåte er at det er mange husholdningstyper å dele det totale antall observasjoner på, noe som vil føre til større usikkerhet i beregningene.

De tre undersøkelsene er mindre klare når det gjelder husholdningenes beslutning om å røyke eller å la være. Den avtagende omsetningen av rulletobakk faller sammen i tid med en utvikling der prisen på de to alternativene blir likere, se boks 3. Dette kan skyldes at prisøkningen på rulletobakk har fått flere røykere til å slutte. Endringer i omfanget av grensehandel og ulovlig omsetning kan også ha betydning, men er trolig ikke eneste årsak siden det ikke er et tilsvarende fall i registrert omsetning av ferdigsigaretter.

Referanser

Engeland, A., T. Haldorsen, A. Andersen, og S. Tretli (1996): The Impact of Smoking Habits on Lung Cancer Risk: 28 Years' Observation of 26,000 Norwegian Men and Women, *Cancer Causes and Control*, **7**, 366-376.

Leu, R.E. (1984): Anti-Smoking Publicity, Taxation, and the Demand for Cigarettes, *Journal of Health Economics*, **3**, 101-116.

NOU (2000): *Tobakksindustriens erstatningsansvar*, Oslo.

Boks 1. Forkjellige helsemessige effekter av sigaretter og rullings?

Hvorvidt det kan være helsemessige gevinster ved å endre sammensetningen av tobakksforbruket er naturligvis et medisinsk, og ikke et økonomisk, spørsmål. Ferdigsigaretter inkluderer også såkalte "light-sigaretter" med lavt nikotininnhold. Det har vært påvist at brukere av light-sigaretter kompensere for det lave nikotininnholdet ved å trekke dypere drag slik at de får tilfredsstilt behovet for nikotin. Selv om light-sigaretter kan inneholde mindre tjære sammenlignet med vanlige ferdigsigaretter, medfører de dypere dragene at større deler av lungene eksponeres for skadelige stoffer. Helseeffekten er derfor usikker. Røykere kan også regulere nikotinopptaket, og eksponering for tobakksrøyk, ved å velge hvor stor del av sigaretten som stumpes. Se forøvrig NOU (2000) for en mer utfyllende diskusjon av temaet.

Tilsvarende faktorer kan være relevante når det gjelder helsemessige forskjeller mellom fabrikkproduserte og hjemmerullede sigaretter. I tillegg er en stor andel av hjemmerullede sigaretter uten filter. Enkelte forhold tyder på at rullings er farligere enn ferdigsigaretter, blant annet fant Engeland et al. (1996) at rullingsrøykere har omtrent dobbelt så stor risiko for å få lungekreft som røykere av ferdigsigaretter, gitt at de røyker det samme antall sigaretter.

Pekurinen, M. (1989): The Demand for Tobacco Products in Finland, *British Journal of Addiction*, **84**, 1183-1192.

Pekurinen, M. (1991): Economic Aspects of Smoking, National Agency for Welfare and Health, Research Reports 16/1991, Helsinki.

Thompson, M.E., og I. McLeod (1976): The Effects of Economic Variables Upon the Demand for Cigarettes in Canada, *Mathematical Scientist*, **1**, 121-32.

Wangen, K.R., og J. Aasness (2002): Demand for manufactured and hand rolled cigarettes: a time series analysis of cross section elasticities, i K. R. Wangen: *Patterns in household tobacco consumption*, avhandling for dr.polit-graden ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Wangen, K.R., og E. Biørn (2001a): Individual Heterogeneity and Price Responses in Tobacco Consumption: A Two-Commodity Analysis of Unbalanced Panel Data, Statistisk sentralbyrå, Discussion Paper No. 294.

Wangen, K.R., og E. Biørn (2001b): Prevalence and Substitution Effects in Tobacco Consumption: A Discrete Choice Analysis of Panel Data, Statistisk sentralbyrå, Discussion Paper No. 312, Oslo.

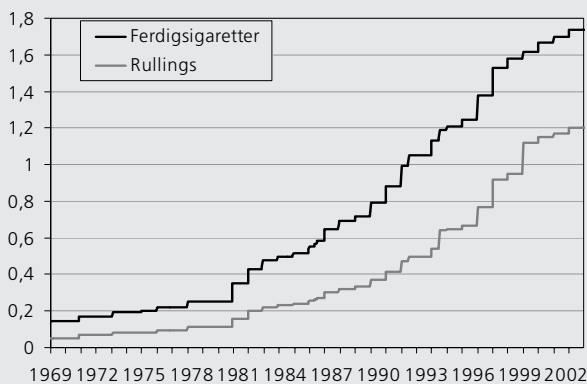
WHO (1997): Tobacco or Health? A Global Status Report, World Health Organization, Geneva.

Boks 2. Tobakksavgifter - formål og utvikling

Man kan dele politiske hensyn forbundet med tobakkavgiftene i tre hovedgrupper: Helse, statens inntekter og fordeling av skattebyrden. En viktig helsepolitisk begrunnelse for tobakksavgiftene er at de skal redusere forbruket av tobakk, men samtidig er tobakksavgiftene en inntektskilde for myndighetene. Det er også politisk interessant hvem, eller hvilke grupper av befolkningen, som betaler tobakksavgiftene. Sammensetningen av tobakksforbruket kan ha betydning for alle tre felter. Helseproblematikken er diskutert i boks 1. Når det gjelder statens inntekter, avhenger den av omsatt kvantum og avgiftsats for hver av de to tobakkstypene. Eksempelvis kan en økning i avgiften på ferdigsigaretter føre til at noen bytter ut ferdigsigaretter med rullings, mens andre reduserer forbruket eller slutter å røyke. Denne typen respons er en form for skattetilpasning, og medfører lavere skatteinntekter enn om omsatte kvanta var upåvirket av avgiftsendringen. Når det gjelder fordeling av skattebyrden er det relevant at lavinntektsgrupper oftere røyker rullings enn ferdigsigaretter, sammenlignet med høyinntektsgrupper. En økt beskatning på rulletobakk kan derfor ramme lavinntektsgruppene relativt hardere enn høyinntektsgruppene.

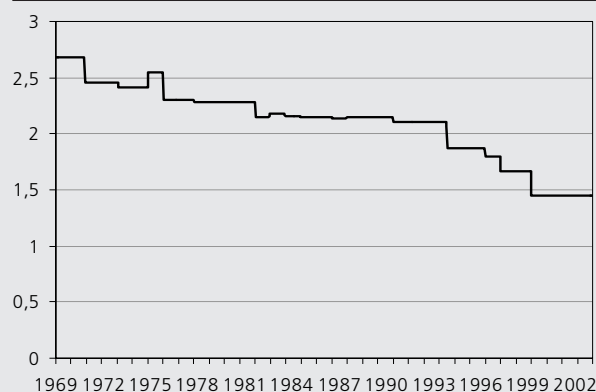
Avgiften per sigarett har vært høyere for ferdigsigaretter enn for rullings i hele perioden 1969-2003. I 1969 var avgiften på en ferdigsigaret 2,67 ganger høyere, mens avgiftsforholdet i 2003 er redusert til 1,45, se figur 5. Denne utviklingen kan skyldes at helsehensyn gradvis har blitt tillagt større vekt.

Figur 4. Avgift per sigarett. Løpende kroner. 1969-2003

Kilde: Norsk lovtidend.

Figur 5. Forholdet mellom avgift på sigarett og rulletobakk. 1969-2003

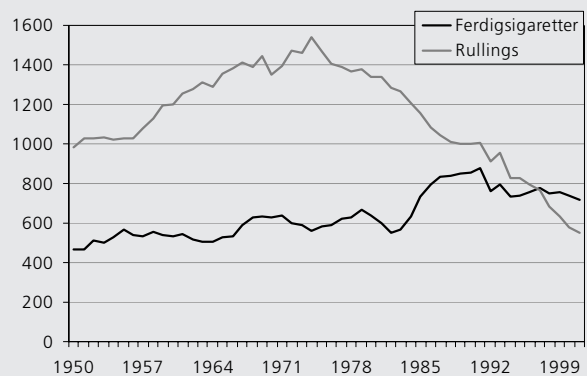
Kilde: Norsk lovtidend.

Boks 3. Utvikling i priser og aggregert forbruk

Utviklingen i registrert salg av ferdigsigaretter og rulletobakk er oppgitt i figur 6. Omsetningen av rulletobakk hadde en topp på midten av 1970-tallet, og har siden falt markert. I nesten hele perioden fra 1950-2003 har omsetningen vært høyere for rullings enn for ferdigsigaretter. Først i siste halvdel av 1990-tallet faller salget av rullings under nivået for ferdigsigaretter.

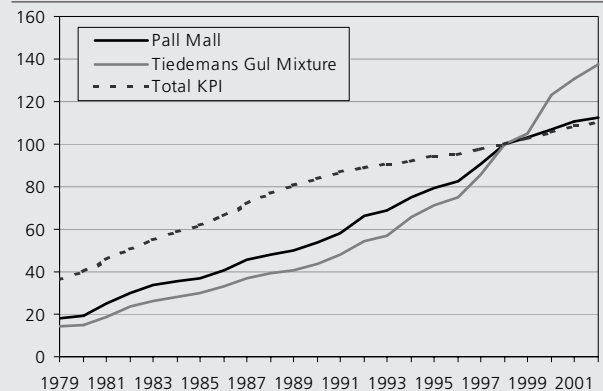
Rullings har lenge vært billigere enn ferdigsigaretter. I desember 1994 kostet en ferdigsigaret 2,22 kroner, mens en rullings kostet ca 1,16 kroner, slik at prisen for en ferdigsigaret var nesten det dobbelte av prisen for en rullings¹. Begge tobakkstypene har hatt en stigende realpris etter 1979. Dette kan sees fra figur 7 der prisindeksene for representanter for begge tobakkstypene stiger raskere enn den totale konsumprisindeksen. Prisindeksen for rulletobakk (Tiedeman Gul Mixture) vokser raskere enn prisen for ferdigsigaretter (Pall Mall), noe som betyr at rullings har blitt relativt dyrere enn ferdigsigaretter i perioden².

Figur 6. Registrert salg av ferdigsigaretter og rulletobakk. Gram per innbygger over 15 år. 1950-2002

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet/Sosial- og helsedirektoratet.

Figur 7. Total konsumprisindeks og prisindekser for Pall Mall og Tiedeman Gul Mixture, 1979-2002. 1998=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Det forutsettes her at det trengs et gram rulletobakk for å lage en rullings.

² Tilsvarende mønster finnes også for andre merker innen de to varegruppene.